

NGO a ka o thusa ho fumana lesedi leo o le hlokanq. Etela website ya rona www.sahrc.org.za

- **Molao wa Kgothaletso ya Phihlello ya Lesedi** o netefatsa hore tokelo ya hao ya ho fihlella dintlha tse tswang Mmusong le dikhamphani tsa poraefete e a sireletswa.
- **Ditumellano tsa Kabelo ya Ditshebeletso** pakeng tsa dikgwebo le Mmuso di lokela ho fumaneha di-websiteng tsa di-masepala.
- Hape o ka kenya tletlebo ho **Molaodi wa Naha wa Mokitlane**, (0860 627 627), **Mosireletsi wa Setjhaba** (0800 11 20 40) kapa **SAHRC** haeba o belaela bobodu.

Seabo sa SAHRC

Komishene ya Ditokelo tsa Botho ya Afrika Borwa (SAHRC) ke setheo se ikemetseng se theilweng ke Molao wa Motheo ho disa, ho sireletsa le ho kgothaletsa phihlello ya ditokelo tsa botho naheng ya rona.

Afrika Borwa e na le sekgahla se hodimo sa bofuma le tlhokeho ya tekatekano ha ho bapiswa le dinaha tse ding. Batho ba ka bang dimilijone tse 16 ba futsanehileng ha ba na phihlello ya tsamaiso ya dikgwerekgwere, ha ba dimilijone tse 3.5 bona ba sena phihlello ya metsi.

SAHRC e fumane ditletlebo tse ngata tsa metsi le dikgwerekgwere. Re batla boikarabelo ba Mmuso ho fihlelleng ditokelo tsena, mme re tla tswela pele ka ho disa dikarabelo tsa ona.

Batho ba neha Mmuso matla a ona hore Mmuso o tle o sebeletse batho. Ba nang le matla ba lokela ho mamela ba fumanehileng mme ba rale ditharollo tse atlehileng.

Le ha SAHRC e na le matla le mehlodi e haellang, e ka kgona ho sebetsa le Mafapha a mang a Kgaolo ya 9 le di-NGO ho thusa baahi le ho netefatsa hore mmuso o etsehatse lenaane la ditshebeletso tsa ona.

Pono ya SAHRC ke ho fetola maemo setjhabeng, ho sireletsa ditokelo le ho kgutlisetsa seriti!

Ntle le SAHRC, ho na le mekgatlo e mengata e ka o thusang. E meng ya mekgatlo ena e lokisitse tataiso **'Making Local Government Work: An Activist's Guide,'** e fumanehang ntle le ho lefella ho internet le di-ofising tsa profense (province) tsa SAHRC

IKAMANYE LE RONA

Website: www.sahrc.org.za
E-mail: info@sahrc.org.za

Ofisi

Forum 3, Braampark Office Park, Braamfontein, JOHANNESBURG
☎ (011) 877 3600 • Fekse: (011) 403 0684

Eastern Cape

4th Floor, Oxford House, 86–88 Oxford Street, EAST LONDON
☎ (043) 722 7828 • Fekse: (043) 722 7830

Free State

50 East Burger Street, 1st Floor TAB Building BLOEMFONTEIN
☎ (051) 447 1133 • Fekse: (051) 447 1128

Gauteng

2nd Floor, Forum 3, Braampark Office Park, 33 Hoofd Street, Braamfontein, JOHANNESBURG
☎ (011) 877 3750 • Fekse: (011) 403 0668

KwaZulu-Natal

First Floor, 136 Margaret Mncadi, DURBAN
☎ (031) 304 7323/4/5 • Fekse: (031) 304 7323

Limpopo

1st Floor, Office 102, Library Garden Square, Corner of Schoeman and Grobler Streets, POLOKWANE
☎ (015) 291 3500 • Fekse: (015) 291 3505

Mpumalanga

4th Floor Carltex Building, 32 Bell Street, NELSPRUIT
☎ (013) 752 8292 • Fekse: (013) 752 6890

Northern Cape

45 Mark and Scott Road, Ancorley Building, UPINGTON
☎ (054) 332 3993/4 • Fekse: (054) 332 7750

North West

170 Kloppe Street, RUSTENBURG
☎ Tel: (014) 592 0694 • Fekse: (014) 594 1089

Western Cape

7th Floor, ABSA Building, 32 Adderley Street, CAPE TOWN
☎ Tel: (021) 426 2277 • Fekse: (021) 426 2875

SESOTHO

Tokelo ya Phumantsho ya Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekgwere

Metsi ke bophelo, Tsamaiso ya Dikgwerekgwere ke seriti

Tataiso ya SAHRC ya ditokelo tsa hao tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere

Baithuti ba Iwana kgahlanong le tlhokeho ya matlwana (Sowetan, 11 May 2012)

Tokelo ya hao ya Phumantsho ya Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekgwere

Molao wa Motheo wa Afrika Borwa o re "Bohle ba na le tokelo ya ho fumantshwa dijo tse lekaneng le metsi a lekaneng".

Molao wa Ditshebeletso tsa Metsi o re:

- Bohle ba na le tokelo ya phihlello ya phaello ya metsi ya motheo le tsamaiso ya dikgwerekgwere ya motheo.
- Lefapha le leng le le leng la ditshebeletso tsa metsi le lokela ho nka mehato ya ho phethahatsa ditokelo tsena.
- Moralong wa Ntshetsopele ya Ditshebeletso tsa Metsi, Masepala o mong le o mong o lokela ho etsa moralo wa ho phethahatsa ditokelo tsena.
- Tokelo ena e ananetswe hape le ke Lekgotla la Ditokelo tsa Botho la Matjhaba a Kopaneng (UN Human Rights Council).

Ke mang ya nkang boikarabelo ba kgaello ya ditshebeletso tsa metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere?

MMUSO:

- Di - Masepala di rwele boikarabelo ba ditshebeletso tsa metsi letsamaiso ya dikgwerekgwere. Di lokela ho etsa meralo ya phethahatso.
- Molao wa rona o ananela hore mmuso ha o hloke ho nehelana ka ditshebeletso tsena ho bohle KA YONA NAKO EO. Le ha ho le jwalo, o lokela ho ba le MORALO o hlakileng o nang le dinako le ditekanyetso tsa ho nehelana ka ditshebeletso tsena le ho eketsa phihlello.
- Mmuso o lokela ho etsa jwalo ntle le ho etsa hore ditokelo tse ding tsa motheo di phethahatswe maemong a ditokelo tsena.

Di-Masepala tse ngata di sebedisa dikgwebo tsa poraefete phumantshong/phihelellong ya ditshebeletso tsena. Ditumellano tsa Phaello ya **Ditshebeletso ke dikonteraka dipakeng** tsa dikgwebo le di-Masepala tse re jwetsang hore ke ditshebeletso dife tse lokelang ho phethahatswa. Masepala o tla dula a ntse a nkile boikarabelo ba ditshebeletso tsena mme kahoo o lokela ho bona hore dikgwebo di ba le boikarabelo. Dikonteraka di lokela hape hore di fumanehe bakeng sa tlhahiso-leseding ya baahi.

Mmuso o lokela ho nehelana ka **ditshebeletso tsa motheo tsa metsi** le tsamaiso ya dikgwerekgwere:

- Bonyane dilitara tse 6000 lelapa le leng le leng, kgwedi le kgwedi
- Ka sekgahla sa phallo se seng ka tlase ho dilitara tse 10 ka motsotso
- Sebaka se sa feteng dimitara tse 200 ho tloha setsheng sa motho
- Ha se toka hore ho be le moreki le ha e ka ba ofe ya hlohang metsi nako e fetang matsatsi a 7 selemong
- Phaphosi ya boithusetso, kapa ya mokoti e nang le phallo ya moya, e sireletsehileng, e tshepehang, e loketseng tikoloho, e bonolo ho e boloka e hlwekile, e nehelanang ka sephiri le tshireletso maemong a mabe a lehodimo, e nang le phallo e lekaneng ya moya, e thibelang menkgo e mebe le e thibelang ho kenwa ke ditshintshi le dikokwana tse ding tse jarang mahloko.

Mmuso o lokela ho nehelana ka **thuto** ya tshebediso ya metsi le ditshebeletso tsa motheo tsa bophelo le hlweko.

BOIKARABELO BA HAO:

- Baahi ba lokela ho bona hore Mmuso le beng ba dikonteraka ba ba le boikarabelo.
- Metsi ke mohlodi o haellang mme a hloka ho bolokwa

O nka boikarabelo ba ho boloka metsi kahoo hlokomela hore o sebedisa metsi ka hloko le ka bohlale.

Mmuso wa Lehae o lokela ho etsa bonnete ba hore kgwebo e nka boikarabelo bakeng sa ditshebeletso tse fumantshwang ke mmuso mme baahi bona ba lokela ho bona hore Mmuso o nka boikarabelo. Dikgwebo tse kgolo di sebedisa metsi a mangata empa di lefa sekgahla se tlase mme ha di atise ho lefa letho bakeng sa tshilafatso eo di e bakang.

Ditshebeletso tsa hao tsa Motheo tse sa Lefellweng

Afrika Borwa e na le leano la ditshebeletso tse sa lefellweng (leano la bofumanehi) tse kenyeletsang metsi, motlakase le matlakala a latwang.

- Lelapa ka leng le lokela ho fumantshwa dilitara tsa metsi tse 6000 tsa pele kgwedi le kgwedi ntle le ho di lefella. Tshebediso ya metsi e fetang tekanyo ena a tshwanetse ho lefella. Metsi a lefiswa ka sekgahla se dulang se ntse se phahama, ho bolelang hore ha metsi ao o a sebedisang a eketseha, sekgahla sa keketso eo se a phahama.
- Di-Masepala tse fapaneng di nale maano a fapaneng bakeng sa kabo ya metsi a sa lefellweng le tsamaiso ya dikgwerekgwere e sa lefellweng. O ka fumantshwa ditshebeletso tsena ka hore di iketsahalle, kapa o ka tlameha ho ingodisetsa ho di abelwa.

BOTSA MASEPALA WA HAO HORE LEANO LA ONA KE LEFE

Ho etsahala eng ha o sa lefelle ditshebeletso tsa hao?

Molao o re metsi a hao a ka kgaotswa kapa a fokotswa ha o sa lefelle ditshebeletso tsa hao **EMPA**, ha o kgone ho ka kgaolelwa metsi feela. Masepala o lokela ho qala ka ho o ngolla ho o tsebisa ka maikemisetso a ona a ho o kgaolela metsi. O na le tokelo ya ho hanana le qeto ya bona.

Ditokelo tsa rona tsa Matjhaba

- Na metsi a lekaneng le a tswellang a a **FUMANEHA**? Na ho na le disebediswa tse lekaneng tsa tsamaiso ya dikgwerekgwere? Na dinako tsa ho emela ditshebeletso di a kgotsofatsa?
- Na metsi ke a boleng bo **LOKETSENG** hore na a ka nowa? Na disebediswa tsa tsamaiso ya dikgwerekgwere ke tsa hlweko le ho ba tse **SIRELETSEHILENG** hore di ka sebediswa?
- Na disebediswa ke tse **KGOTSOFATSANG** setso (setjhaba)? Na disebediswa tse loketseng bong di a fumaneha? Na di netefatsa sephiri le seriti?
- Na ditshebeletso di a **FIHLELEHA** ho bohle?

Na o sireletsehile ha o sebedisa disebediswa?

- Na theko ya ditshebeletso tsa dikgwerekgwere le metsi di a **KGOTSOFATSA** hoo di sa sitiseng ho kgona ha hao ho lefella ditlhoko tsa hao

Lebaka le etsang hore metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere di be bohlokwa bakeng sa seriti sa motho?

Ditokelo tsohle Molaong wa Motheo di a lekana. Ditokelo di a sebeletsana. Mohlala ke hore ntle le metsi, ho boima ho ithuta sekolong le ho fumana thuto.

Ditokelo tsohle tsa botho di a tsamaisana mme di a sebeletsana. Tokelo ya metsi le dikgwerekgwere e hokahane le ditokelo tsa bophelo, seriti, bophelo bo botle, dijo, thuto, tshireletso ya mmele, tekano ya bong, le thibelo ya kgethollo. Tlhoheho ya phihlello ya metsi le dikgwerekgwere e na le sekgahla se sebe sa mahlakore a mangata. Mohlala:

- Ho ata ha mahloko a ka thibelwang a jwalo ka letshollo (cholera).
- Bana, haholoholo banana, ba atisa ho hloleha ho tswela pele ka sekolo ha ho na le kgaello ya disebediswa tsa diphaphosi tsa boithuso.
- Ho nale tshebediso e eketsehileng ya dipetlele le ditlilini.
- Batho ha ba ye mesebetsing mme ha ba hlahelle ka ho lekaneng.
- Basadi ba tshaba ho ya diphaphosing tsa boithuso bosiu ka ho tshaba hore ba ka hlekefetswa.

Na nka fumana thuso jwang?

- O na le tokelo ya ho fumana ditshebeletso ntle le ho di lefella MME hape o na le tokelo ya ho tseba lebaka la hore hobaneng ho sa fumantshwe ditshebeletso tse lekaneng
- O lokela ho jwetsa Masepala wa hao, Molekgotla wa Lebatowa, kapa Mosebeletsi wa Ntshetsopele ya Setjhaba haeba o tobane le mathata
- SAHRC le Mafapha a mang a Kgaolo ya 9 le di-